



Identifying the Special Types and Properties of Data Entities in the Iranian-Islamic Information Context from the Perspective of Information and Knowledge Organization

Sara Sohrabzadeh

PhD student of Knowledge and Information Science, Alzahra University, Tehran, Iran. Email: e.sohrabzadeh@gmail.com

Masoumeh Karbala Aghaie Kamran

Associate Professor, Department of Knowledge and Information Science, Alzahra University, Tehran, Iran. (Corresponding Author), Email: mkamran@alzahra.ac.ir

Seyed Mahdi Taheri

Associate Professor, Department of Knowledge and Information Science, Allameh Tabataba'i University, Tehran, Iran.

Zoya Abam

Assistant Professor, Department of Knowledge and Information Science, Alzahra University, Tehran, Iran.

Received: 12/10/2021	Revised: 17/11/2021	Accepted: 23/11/2021
Citation: Sohrabzadeh, S., Karbala Aghaie Kamran, M., Taheri, S. M., & Abam, Z. (2022). Identifying the Special Types and Properties of Data Entities in the Iranian-Islamic Information Context from the Perspective of Information and Knowledge Organization. <i>Library and Information Science Research</i> , 12(2), 101-120. doi: 10.22067/infosci.2022.73009.1065		

Abstract

Introduction: Aiming at identifying and determining the types and attributes of data entities in the Iranian-Islamic information context in order to apply them to enrich the metadata standards and schemas, the current research aims to determine the types of specific data entities in the Iranian-Islamic information context and the attributes of these data entities.

Methodology: The research was considered as developmental-applied research that conducted content analysis method. The specific data entities and their attributes of the Iranian-Islamic information context were extracted with the help of using the Delphi technique and documentation method. 10 experts in the field of information and knowledge organization were selected by purposeful sampling. In the next step, metadata entities of Iranian and Islamic data entities of National Library of Iran, Astan Quds Razavi Library, Library of Quranic Culture and Knowledge Center, and Library of Islamic Promotion Office and articles of the two databases of Wikifegh and Wikishia for each type of specific attributes of specific types of extracted data entities were examined.

Findings: To realize the goal of the research, 8 specific types of data entities were identified in the Iranian-Islamic information context by conducting the documental investigations. In the next step, suitable attributes for these types were extracted. 8 special types of data entities with special features were identified in Iranian-Islamic data entities, which include the first type of Mostadrak/ Zeil/ Takmaleh/ Elhaghat; The second type of Taghrir/ Amali/ Tahrir; The third type of Description/ Explanation/ Interpretation; The fourth type of Ejzazah; The fifth type of Samaat; The sixth type of Talighat/ Comment Margins; The seventh type is Jong / Safineh / Kashkol/ Bayaz/ Moraqa/ Khergheh and finally, the eighth type is Tazkereh/ Biography/ Autobiography. In Mostadrak/ Zeil/ Takmaleh/ Elhaghat, which are written to complete another book and compensate for its shortcomings, the four main attributes were included: Type of Mostadrak, Writing Style, Structure, and Missing Part. The only main

attribute "Type of Mostadrak" has three attributes at the first level. In the Taghrir/ Amali/ Tahrir, authors have discussed the basics, reasons and explanations of their teachers during the presentation of the lesson, that is, the teacher has expressed and explained something and someone else has written it, the attribute of the Type of lecture was identified. In Description/ Explanation/ Interpretation, which means explaining the conditions governing the poem or writing, two attributes including the structure of the description and the sources of the description were identified. Ejazeh, which is discussed in the field of Hadith sciences, means that authority has permitted a person to enter into the discussion of Hadith and be a narrator of Hadith. It has two attributes, types of Ejazeh and degrees of Ejazeh. Sama'ats are discussed in the field of Hadith and its content is listening to Hadiths or hearing Hadiths and it has an attribute of the level of listening. In Talighat/ Comment Margins, which are generally taken as synonyms, two main attributes were identified, including the style of writing and the validity of the margin. In Jong / Safineh / Kashkol/ Bayaz/ Moraqa/ Khergheh, which are collections of materials, especially poems which have been compiled with the taste and effort of one or more people, the attribute of the type of Jong was identified. Finally, the Tazkereh/ Biography/ Autobiography has three attributes: the type of Tazkereh, the order of the book or the method of arrangement, and the number of entries.

Conclusion: In the current research, the attributes of various Iranian-Islamic data entities were identified so that these data entities can be represented and described optimally. The attributes of Iranian-Islamic data entities identified can be used to create a metadata application profile to describe and organize specific types of Iranian-Islamic information context data entities, especially in the electronic environment. Since the use of these attributes increases access points and improves accessibility to data entities, they can be used in different standards or different library software packages.

Keywords: Iranian-Islamic Information Context, Information Organization, Data Entities, Types of Entities, Features



پژوهش‌نامه کتابداری و اطلاع‌رسانی



مقاله پژوهشی

<https://infosci.um.ac.ir>

دسترسی آزاد

شناسایی و تعیین انواع ویژه و صفات موجودیت‌های داده‌ای در بافت اطلاعاتی ایرانی - اسلامی از دیدگاه سازماندهی اطلاعات و دانش

سارا سهراب‌زاده

دانشجوی دکتری علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه الزهرا (س)، تهران، ایران. e.sohrabzadeh@gmail.com

معصومه کربلاآقایی کامران

دانشیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه الزهرا (س)، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)، mkamran@alzahra.ac.ir

سیدمهدی طاهری

دانشیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

زویا آلام

استادیار گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی، دانشگاه الزهرا (س)، تهران، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۷/۲۰	تاریخ بازنگری: ۱۴۰۰/۸/۲۶	تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۹/۲
استناد: سهراب زاده، سارا، کربلاآقایی کامران، معصومه، طاهری، سید مهدی، & آلام، زویا. (۱۴۰۱). شناسایی و تعیین انواع ویژه و صفات موجودیت‌های داده‌ای در بافت اطلاعاتی ایرانی - اسلامی از دیدگاه سازماندهی اطلاعات و دانش. پژوهش‌نامه کتابداری و اطلاع‌رسانی، ۱۲(۲)، ۱۰۱-۱۲۰. doi: 10.22067/infosci.2022.73009.1065		

چکیده

مقدمه: با توجه به اهمیت شناسایی انواع موجودیت‌ها و صفات ویژه آن‌ها در بافت اطلاعاتی ایرانی - اسلامی از دیدگاه سازماندهی اطلاعات و دانش، این پژوهش ضمن شناسایی و تعیین انواع مذکور، صفات بومی این موجودیت‌ها را نیز به‌طور کامل تعیین نمود.

روش‌شناسی: این پژوهش از لحاظ ماهیت و هدف، یک پژوهش توسعه‌ای - کاربردی است که با روش تحلیل محتوای کیفی انجام شد. واحد ثبت، موجودیت‌های داده‌ای در بافت اطلاعاتی ایرانی - اسلامی و همچنین صفات بودند. واحد معنا نیز، پیشینه‌های فراداده‌ای در نظر گرفته شد. ابتدا با استفاده از روش اسنادی، و با سرشماری پیشینه‌های فراداده‌ای موجودیت‌های داده‌ای ایرانی - اسلامی در فهرست کتابخانه ملی ایران، کتابخانه آستان قدس رضوی، کتابخانه مرکز فرهنگ و معارف قرآن، کتابخانه دفتر تبلیغات اسلامی و مقالات سه پایگاه اطلاعاتی ویکی‌فقه، ویکی‌شیعه و ویکی‌اهل بیت برای هر یک از انواع مورد بررسی قرار گرفت و انواع و صفات ویژه استخراج گردید. سپس با مصاحبه با ۵ متخصص در حوزه انتشارات ایرانی - اسلامی و سازماندهی اطلاعات، بررسی دقیق‌تر انواع و صفات ویژه موجودیت‌های داده‌ای در حوزه ایرانی - اسلامی صورت گرفت. سؤالات مصاحبه به تفکیک برای هر کدام از انواع و صفات ویژه موجودیت‌های داده‌ای بود. بخشی نیز برای ذکر صفات پیشنهادی در نظر گرفته شد.

یافته‌ها: ۸ نوع موجودیت داده‌ای دارای صفات ویژه در موجودیت‌ها شناسایی شد که شامل نوع اول مستدرک/ذیل/تکلمه/الحاقات دارای شش صفت ویژه و تنها صفت ویژه «نوع مستدرک» دارای سه صفت در سطح اول بود؛ نوع دوم تقریر/امالی/تحریر دارای یک صفت ویژه؛ نوع سوم شرح/توضیح/تفسیر/تبیین دارای دو صفت ویژه؛ نوع چهارم اجازه دارای دو صفت ویژه؛ نوع پنجم سماعت دارای یک صفت ویژه؛ نوع هفتم حاشیه‌ها/تعلیقات دارای دو صفت ویژه؛ نوع هشتم جنگ/سفینه/کشکول/بیاض/

مرقع/ خرقة دارای یک صفت ویژه و نوع هشتم تذکره/ زندگینامه/ سرگذشتنامه/ بیوگرافی/ تراجم دارای سه صفت ویژه. نتیجه: با توجه به اینکه در فرآیندها و استانداردهای جدید به انواع و صفات ویژه آن‌ها در موجودیت‌های داده‌ای بافت ایرانی - اسلامی پرداخته نشده است نتایج پژوهش حاضر می‌بایست در ایجاد پروفایل کاربردی فراداده‌ای جهت توصیف و سازماندهی انواع و صفات ویژه موجودیت‌های داده‌ای بافت اطلاعاتی ایرانی - اسلامی در محیط وب کنونی به کار رود. واژه‌های کلیدی: بافت اطلاعاتی ایرانی - اسلامی، سازماندهی اطلاعات، موجودیت‌های داده‌ای، صفات.

مقدمه

با گسترش وب و ارائه حجم زیاد اطلاعات در آن، دسترسی به اطلاعات و موجودیت‌های داده‌ای^۱ نیز مانند دیگر محیط‌های اطلاعاتی، اهمیت پیدا کرد، و این امر بدون سازماندهی مؤثر این موجودیت‌ها دشوار است. حجم زیاد انتشار اطلاعات بر روی وب و رشد سریع آن در سال‌های اخیر، این نیاز را به وجود آورده است تا ابزاری ایجاد شود که بتواند دسترسی به داده‌های منتشر شده در وب را فراهم کند. به‌طور کلی، نظام‌های سازماندهی دانش در پاسخ به نیاز این حجم از موجودیت‌های داده‌ای و با هدف دسترسی به آن‌ها شکل گرفته و همواره تلاش شده است تا خود را با توجه به نیازهای محلی و بین‌المللی منطبق کنند. در همین راستا همواره تغییراتی را تجربه کرده‌اند.

با ورود اسلام به ایران، فرهنگ و تمدن ایرانی تحت تأثیر قرار گرفت. موجودیت‌های داده‌ای حوزه ایرانی - اسلامی، نیز متأثر از این تغییرات بوده و موجودیت‌های داده‌ای به وجود آمدند که دارای انواع و صفات ویژه خود بودند. منظور از صفات ویژه، صفات بومی مربوط به انواع موجودیت‌های داده‌ای در بافت ایرانی - اسلامی است. این کثرت انواع و صفات ویژه در بافت ایرانی - اسلامی باعث شد شیوه‌های گوناگونی برای توصیف و سازماندهی موجودیت‌های داده‌ای حوزه مذکور در طی زمان، مورد استفاده قرار گیرد که به نظر می‌رسد در کمک به بازنمایی مؤثر آن‌ها در محیط وب چندان موفق عمل نکرده‌اند. از آنجایی که توصیف و پردازش موجودیت‌های داده‌ای بافت اطلاعاتی اسلامی با توجه به انواع و صفات ویژه آن‌ها در جامعه بافت میراث فرهنگی (کتابخانه، آرشیو و موزه) در ایران و دیگر کشورهای اسلامی، اهمیت زیادی دارد، نظام‌های سازماندهی دانش مورد استفاده در ایران و دیگر کشورهای اسلامی (با استفاده از ایجاد

1. data entities

در پاره‌ای متون از اصطلاح «شیء محتوایی» یا Content Object برای اشاره به «موجودیت داده‌ای» استفاده شده است. این اصطلاح، اصطلاحی برگرفته از رویکرد شیء‌گراست. در واقع، هر شیء محتوایی پدیده‌ای است که داده‌ها یا اطلاعات را دربرمی‌گیرد و خود ممکن است از اشیاء محتوایی دیگری ساخته شده باشد. تمامی منابع اطلاعاتی مربوط به بافت‌های مختلف (کتابخانه‌ای، آرشیوی، و موزه‌ای)، شیء محتوایی به شمار می‌آیند و در بافت خاص خود مورد استفاده قرار می‌گیرند (طاهری، ۱۳۸۹). در پژوهش حاضر، به دلیل افزایش استفاده از «موجودیت داده‌ای» در بین پژوهشگران و همچنین مدیران اطلاع‌رسانی و موتورهای جستجو، از این اصطلاح استفاده شد.

گسترش‌های^۱ متعدد) در راستای توسعه سازماندهی موجودیت‌های داده‌ای در وب، و رسیدن به بازنمایی بهینه در طی زمان متحول شده و از استانداردهای مختلفی مبتنی بر طرح‌های فراداده‌ای برای سازماندهی موجودیت‌های داده‌ای استفاده شده است. در واقع، این طرح‌ها مجموعه‌ای از عناصر فراداده‌ای^۲ مرتبط هستند که برای توصیف و سازماندهی موجودیت‌های داده‌ای در بافت‌های اطلاعاتی گوناگون و با پشتیبانی از کارکردهای خاص مورد استفاده قرار می‌گیرند.

هر موجودیت داده‌ای بسته به بافت خاستگاه خود و متأثر از ماهیت فرهنگی و اجتماعی آن بافت دارای صفات بومی (محلی) است، از این‌رو موجودیت‌های داده‌ای ایرانی - اسلامی نیز تفاوت‌های زیادی با موجودیت‌های داده‌ای سایر بافت‌ها دارند. از جمله این تفاوت‌ها که در برخی از استانداردهای با دامنه هدف عمومی و برای سازماندهی نادیده گرفته شده‌اند، این است که در موجودیت‌های داده‌ای اسلامی، در اکثر موارد خود موجودیت داده‌ای در محوریت توجه قرار می‌گیرد و پدیدآورندگان نسبت به سایر محیط‌های فرهنگی و اجتماعی از جمله دنیای غرب کمتر در مرکز توجه هستند. برای مثال، عنوان (نام) موجودیت داده‌ای بر نام پدیدآورنده بر اساس رویکردهای فرهنگی ترجیح داده می‌شود. علاوه بر این، از لحاظ محتوایی، وابستگی زیادی بین موجودیت‌های داده‌ای بافت اطلاعاتی اسلامی با تعداد محدودی از موجودیت‌های داده‌ای هسته اسلامی همچون قرآن، نهج‌البلاغه و کتب اربعه شیعه وجود دارد (طاهری، ۱۳۸۹). تنوع این موجودیت‌های داده‌ای نیز بسیار زیاد بوده، به‌نوعی که تحریرها، اجازات، تقریرها، حاشیه‌ها، ترجمه‌ها و موارد این‌چنینی مبتنی بر موجودیت‌های داده‌ای هسته و اصلی گسترش می‌یابند. همچنین، تعدد دیدگاه‌ها و رویکردهای طبقه‌بندی منابع و علوم ایرانی - اسلامی بر آثار آن تأثیر گذاشته است. این صفات ویژه موجودیت‌های داده‌ای اسلامی بر توصیف و دسترسی این آثار تأثیر دارند (طاهری، ۱۳۸۹). همان‌طور که پیشتر اشاره شد، از زمان شکل‌گیری فرهنگ اسلامی، سازماندهی موجودیت‌های مربوط به موجودیت‌های داده‌ای این حوزه نیز رواج یافت، سپس در طی گذر زمان، استانداردهای مختلفی برای توصیف موجودیت‌های گوناگون ایجاد شد که اغلب آن‌ها برای موجودیت‌های داده‌ای غیر ایرانی - اسلامی (بافت فرهنگی غربی) کاربرد داشت و به انواع و صفات بومی این موجودیت‌ها اقبال ویژه‌ای نشده بود.

به‌طور کلی برای شناسایی انواع موجودیت‌های داده‌ای و صفات ویژه آن‌ها می‌بایست در نظر داشت که ابتدا باید اقدام به شناسایی انواع خاص موجودیت‌ها، سپس شناسایی صفات ویژه آن‌ها و در نهایت تعمیم^۳ و تمایز^۴ موجودیت‌ها و صفات آن‌ها برای تدقیق بیشتر کرد. تعمیم با هدف ترکیب دو موجودیت با صفات ویژه نزدیک به هم است و تمایز با هدف تقسیم یک موجودیت به دو یا بیشتر صورت می‌گیرد (Karle, Şimşek, Akbar, Hepp, & Fensel, 2017).

1. extention
2. metadata elements
3. generalization
4. differentiation

در حال حاضر با توجه به حجم روزافزون موجودیت‌های داده‌ای سودمند در اینترنت و ضعف موتورهای جستجو در بازیابی مؤثر این موجودیت‌ها، بحث کارآمدی روش‌های سازماندهی اطلاعات در این محیط از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است (رخشانی، نوکاریزی و زین‌العابدینی، ۱۳۹۲). در طی سال‌ها، تلاش‌های بسیاری برای توصیف و دسترسی موجودیت‌های داده‌ای اسلامی انجام شده است (طاهری، ۱۳۹۳؛ فتحیان، ۱۳۹۵؛ باقری‌فر و موسوی چلک، ۱۳۹۶؛ فردحسینی، ۱۳۹۸). ضعف اصلی حوزه سازماندهی موجودیت‌های بافت ایرانی - اسلامی، عدم شناسایی دقیق و کامل، و بازنمون انواع موجودیت‌های ویژه و همچنین صفات آن‌ها برای استفاده در فرایند سازماندهی بر مبنای استانداردها و ابزارهای گوناگون است؛ بنابراین، موجودیت‌های داده‌ای ایرانی - اسلامی همچنان با مشکل عدم نمایه‌سازی و بازیابی معنادار در محیط الکترونیکی مواجه هستند. علاوه بر انواع موجودیت‌های ویژه، صفات خاص این موجودیت‌های داده‌ای به یکدیگر نیز مسئله دیگری است که با توجه به عدم توجه در این استاندارد، به نظر می‌رسد که مدنظر قرار نگرفته است. از این‌رو، این موجودیت‌ها در محیط وب به‌منظور نمایه‌پذیری معنایی^۱ با مشکل روبرو هستند، و با وجود به‌روز بودن استانداردها و فرآیندهای^۲ مختلفی که برای سازماندهی انواع موجودیت‌های داده‌ای وب طراحی و تدوین شده است، سازگاری و همخوانی کامل برای توصیف موجودیت‌های داده‌ای ایرانی - اسلامی وجود ندارد، و به نظر می‌رسد این استانداردها همچنان برای موجودیت‌های بافت ایرانی و اسلامی نواقصی دارند. لذا نیاز به شناسایی دقیق انواع موجودیت‌ها و صفات آن‌ها از دیدگاه سازماندهی اطلاعات و دانش و غنی‌سازی استانداردهای مذکور و افزایش پاسخگویی آن‌ها برای توصیف موجودیت‌های داده‌ای بافت ایرانی - اسلامی احساس می‌شود. به‌طور خلاصه، موجودیت‌های داده‌ای بافت اطلاعاتی ایرانی - اسلامی با توجه به عدم توصیف و پردازش کامل، و در نتیجه محدودیت‌های عدم نمایش معنادار در محیط‌های بازیابی وب، نیازمند تعیین دقیق انواع و صفات برای حل مشکلات مربوط به سازماندهی با استفاده از فرآیندها و استانداردهای مختلف، و به پیروی از آن بازنمایی معنایی^۳ هستند. برای مثال تحریرها، تقریرها، اجازات و حاشیه‌ها در مورد متون ایرانی - اسلامی اهمیت زیادی دارند و گاهی ممکن است به‌جای اصل موجودیت داده‌ای مورد جستجو قرار گیرند، بنابراین لازم است به این انواع و صفات ویژه آن‌ها توجه شود. به‌عبارت دیگر، مسئله‌ای که در اینجا مطرح می‌گردد آن است که موجودیت‌های داده‌ای ویژه در حوزه ایرانی - اسلامی کدامند؟ صفات مناسب برای توصیف موجودیت‌های داده‌ای ایرانی - اسلامی از دیدگاه سازماندهی اطلاعات و دانش کدامند؟ با توجه به اهمیت شناسایی انواع موجودیت‌ها و صفات ویژه (بومی) آن‌ها در بافت اطلاعاتی

۱. نمایه‌پذیری معنایی یا Semantic indexability به‌معنای مورد نمایه‌سازی قرار گرفتن توسط موتورهای کاوش به‌گونه‌ای که به بازیابی و نمایش معنایی یا semantic visibility کمک کند.

2. schema

3. semantic visibility

ایرانی - اسلامی از دیدگاه سازماندهی اطلاعات و دانش، این پژوهش ضمن شناسایی انواع موجودیت‌های داده‌ای ویژه در حوزه ایرانی - اسلامی، صفات بومی این موجودیت‌های داده‌ای را نیز به‌طور کامل تعیین می‌نماید که می‌تواند پایه‌ای برای پژوهش‌های آتی در حوزه سازماندهی موجودیت‌های داده‌ای و غنی‌سازی طرحواره‌ها باشد.

پیشینه‌های پژوهش

بررسی متون مرتبط با موضوع پژوهش یعنی تعیین موجودیت‌های داده‌ای بافت اطلاعاتی ایرانی - اسلامی از دیدگاه سازماندهی اطلاعات و دانش نشان داد که پژوهش‌های صورت گرفته این حوزه شامل پژوهش‌هایی است که به بررسی استانداردها و فرانماها در بافت اطلاعاتی ایرانی - اسلامی و همچنین بررسی انواع موجودیت‌های داده‌ای بافت اطلاعاتی ایرانی - اسلامی پرداخته‌اند که در ادامه ارائه می‌شوند. در ایران، طاهری (۱۳۸۹) در پژوهش خود با رویکرد تحلیلی - انتقادی به بررسی میزان پاسخگویی استاندارد توصیف و دسترسی به منبع برای توصیف موجودیت‌های داده‌ای و صفات بومی، بافت انتشارات اسلامی، و بازنمایی روابط میان موجودیت‌های آن بافت پرداخت. وی با بیان صفات بومی بافت انتشارات اسلامی، عدم توانایی کامل استاندارد آردی‌ای در رفع نیاز توصیف و سازماندهی موجودیت‌های داده‌ای بافت انتشارات اسلامی، به دلیل گرایش استاندارد به بافت انتشاراتی کشورهای انگلوساکسون و دین مسیحیت مورد انتقاد قرار داده، و ضرورت تجدیدنظر در استاندارد برای تبدیل به یک استاندارد بین‌المللی، و نیز تلاش حرفه‌مندان بافت اطلاعاتی اسلامی را برای ارائه بازخورد مناسب به استاندارد جدید پیشنهاد کرد. آراسته، فتاحی و آزاد (۱۳۹۰) در پژوهشی پس از مطالعه مبانی نظری و بررسی برخی از شیوه‌ها، اصول و استانداردهای سازماندهی موجودیت‌های داده‌ای اطلاعات، الگویی برای ذخیره‌سازی و سازماندهی اطلاعات نسخه‌های چاپ سنگی کشور مبتنی بر فرمت مارک ایران و یونی مارک ارائه کردند. در این پژوهش، به‌منظور شناسایی، دسته‌بندی و کدگذاری عناصر فرمت مارک ایران، مقابله شد. همچنین، هر عنصر کتابشناختی و نسخه‌شناختی مربوط به کتاب‌های چاپ سنگی که در فرمت مارک ایران موجود نبود، شناسایی و با فرمت یونی مارک تطبیق داده شد. سپس عناصر در بلوک‌ها، فیلدهای اصلی و فرعی قرار گرفتند. یافته‌ها نشان داد فرمت مارک ایران با افزودن فیلدهایی از فرمت یونی مارک، تا حد زیادی می‌تواند برای ذخیره و بازیابی اطلاعات متنوع موجودیت‌های داده‌ای چاپ سنگی مناسب باشد. فتحیان (۱۳۹۵) پژوهش خود را، با روش تحلیل محتوا انجام داد. جامعه پژوهش پیشینه‌های فراداده‌ای مربوط به موجودیت‌های کتابی فهرست کتابخانه ملی ایران برای چهار خانواده کتابشناختی شامل قرآن، نهج‌البلاغه، شاهنامه و مثنوی بود. روش گردآوری داده‌ها، مشاهده ساختارمند و روش اسنادی است. ابتدا روابط کتابشناختی میان پیشینه‌های فراداده‌ای مورد مطالعه بر اساس الگوی ملزومات کارکردی پیشینه‌های کتابشناختی، و سپس، نشانگرهای روابط بر اساس استاندارد توصیف و دسترسی به منبع،

در پیشینه‌های فراداده‌ای یاد شده شناسایی گردید. نتایج پژوهش نشان داد که همه انواع روابط ارائه شده در الگوی ملزومات کارکردی پیشینه‌های کتابشناختی، به‌استثنای رابطه «تنظیم موسیقی» در پیشینه‌های مورد مطالعه از فهرست کتابخانه ملی ایران مشاهده شدند. در مرحله بعد، الگوی هستان‌شناسی فراداده‌ای پیشینه‌های مورد مطالعه از فهرست کتابخانه ملی ایران با استفاده از نرم‌افزار ویرایشگر هستان‌شناسی پروتزه طراحی گردید و اعتبار آن مورد ارزیابی قرار گرفت. باقری‌فر و موسوی چلک (۱۳۹۶) سازگاری قواعد آردی‌ای را با منابع وابسته فارسی و به‌طور خاص شاهنامه به‌عنوان یک اثر خاص حوزه ادبیات ایرانی، را بررسی کرده‌اند. آن‌ها به این نتیجه رسیده‌اند که پیشینه‌هایی که در حاضر در کتابشناسی ملی ایران وجود دارند کامل نیستند و کاستی‌هایی دارند و پیاده‌سازی آردی‌ای نیاز به وجود بستری مناسب در این پیشینه‌ها دارد. فردحسینی (۱۳۹۸) رساله دکتری خود را با هدف تبیین تأثیر استانداردها و الگوهای مفهومی بافت کتابخانه‌ای بر بهبود کارکردپذیری خرده‌های غنی به دو روش تحلیل محتوا و نیمه تجربی انجام داده است. در پژوهش او از روش تحلیل محتوا برای شناسایی بازنمون روابط میان موجودیت‌های آثار خلاقانه فرانمای تولید داده‌های ساختارمند با الگوی مفهومی «ال‌آرام» و استاندارد محتوایی «آردی‌ای» و نیز بررسی همخوانی میان موجودیت‌های آثار خلاقانه فرانمای تولید داده‌های ساختارمند با ژانرهای مارک استفاده شد. جامعه پژوهش را موجودیت‌های کتاب زیرمجموعه آثار خلاقانه، در فرانمای تولید داده‌های ساختارمند تشکیل داد. بر مبنای یافته‌های پژوهش، توصیف موجودیت‌های داده‌ای بر اساس فرانمای تولید داده‌های ساختارمند به‌ویژه در سطح روابط برای بازنمون الگوهای رابطه‌ای، کارکردپذیری مدنظر بافت میراث فرهنگی به‌ویژه بافت کتابشناختی به‌نظر کافی نیست. چنانچه طراحان این فرانما بخواهند از استانداردهای محتوایی که کامل‌ترین آن در بافت میراث فرهنگی برای آثار خلاقانه آردی‌ای است استفاده کنند، باید صفاتی را بر اساس این استاندارد به این فرانما اضافه کنند. محمدی‌استانی (۱۳۹۸) رساله دکتری خود را با هدف طراحی فرانمای ریزداده‌ای نسخه‌های خطی بافت اطلاعاتی ایرانی - اسلامی و بررسی واکنش موتورهای کاوش وب به پیشینه‌های مبتنی بر آن در دو سطح نمایه‌پذیری و پیدانمایی معنایی و روش تحقیق آمیخته انجام داد. از روش‌های اسنادی و دلفی در طراحی فرانمای نسخه‌های خطی بافت اطلاعاتی ایرانی - اسلامی و از روش تجربی در بررسی واکنش موتورهای کاوش وب استفاده شد. در بخش اسنادی، منابع چاپی و الکترونیکی در موضوع نسخه‌های خطی و استانداردهای موجود برای مطالعه در نظر گرفته شدند. در روش دلفی، متخصصان سازماندهی نسخه‌های خطی و فراداده جامعه پژوهش را تشکیل می‌دادند. در بخش بررسی واکنش، موتورهای کاوش عمومی وب و نیز پیشینه‌های فراداده‌ای نسخه‌های خطی پایگاه نسخه‌های خطی کتابخانه و اسناد رقمی (دیجیتال) سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران منابع داده‌ای بودند. در نهایت، در پژوهش او، ۱۹ ویژگی اصلی و ۲۲۴ ویژگی فرعی به‌منظور توصیف نسخه‌های خطی بافت اطلاعاتی ایرانی - اسلامی شناسایی و تعیین شد. بررسی واکنش موتورهای کاوش نسبت به پیشینه‌های مبتنی بر طرح‌واره

پیشنهادی نسخه‌های خطی نشان داد که موتورهای کاوش گوگل و بینگ قادر به نمایه‌سازی و پیدانمایی معنایی پیشینه‌های فراداده‌ای در فرمت ریزداده به‌همراه صفات طراحی‌شده و ارزش‌های آن‌ها بودند. پیشینه‌های فراداده‌ای در فرمت جی‌سان‌ال‌دی توسط موتورهای کاوش گوگل و بینگ، تشخیص داده شد اما به سطح نمایه‌پذیری و پیدانمایی معنایی نرسیدند.

در خارج از ایران نیز، لاندگرن و سیمپسون^۱ (۱۹۹۹) در یک بررسی به شناسایی عناصر لازم برای توصیف موجودیت‌های داده‌ای اینترنتی در پیشینه‌های کتابشناختی پرداختند. بدین منظور، آن‌ها نظرات دانشجویان تحصیلات تکمیلی دانشگاه فلوریدا را پیرامون سودمندی عناصر توصیف موجودیت‌های داده‌ای اینترنتی در پیشینه‌های کتابشناختی جویا شدند. نتایج نشان داد از دیدگاه دانشجویان عناصر عنوان، نویسنده اول، نشانی اینترنتی و چکیده دارای اهمیت بیشتری است. عناصر دیگر نظیر موضوع، عناوین موجودیت‌های داده‌ای مرتبط، تاریخ ایجاد، تاریخ به‌روزرسانی، سایر نویسندگان، اندازه فایل ویرایش نیز مفید تشخیص داده شد. والیس، ایزاک، چارلز، و مانگوپهاس^۲ (۲۰۱۷) در پژوهشی، پیشنهادهایی جهت کاربرد واژگان فرانما به‌منظور گردآوری فراداده‌های بافت میراث فرهنگی جهت افزایش رویت‌پذیری و ربط در موتورهای کاوش در پایگاه اطلاعاتی یورپانا^۳ ارائه کردند. هدف از پژوهش، انتشار داده‌های جایگذاری شده مبتنی بر فرانمای تولید داده‌های ساختارمند به‌عنوان بخشی از صفحات اچ‌تی‌ام‌ال پویای اروپانا در فرمت جی‌سان‌ال‌دی بوده است. پژوهش در اصل توصیه‌هایی را برای نگاشت داده‌ها بر اساس فرانمای تولید داده‌های ساختارمند (نوع و صفات) و مدل داده‌ای اروپانا ارائه می‌کند. سیمسک، کارل، هولزکنچت و فنسل^۴ (۲۰۱۸) در پژوهشی پس از تقویت فرانما برای مجموعه‌هایی با دامنه خاص با رویکردی قاعده محوری اعتبار فرانمای تولید داده‌های ساختارمند را بررسی کردند. این اعتبار از دو جنبه مورد بررسی قرار گرفت (۱) جامعیت حاشیه‌ها از نظر یک دامنه مشخص، (۲) یکدستی معنایی مقادیر براساس قواعد از پیش تعیین شده. حوزه مورد مطالعه این پژوهش حوزه توریسم بوده است. در این پژوهش، روش‌هایی برای مجموعه‌هایی با دامنه خاص از فرانمای تولید داده‌های ساختارمند با معانی غنی شده توصیف شده است و همچنین ابزاری برای اعتبارسنجی معانی خاص داده‌های ساختارمند یافته مشخص شده با فرانمای تولید داده‌های ساختارمند در وبسایت‌ها را معرفی می‌کند. بسته به دامنه، یک زیرمجموعه از کلاس‌ها و صفات فرانما انتخاب شد و مجموعه‌ای از قوانین توسط یک متخصص دامنه تعیین شد که پایه‌ای از روند اعتبارسنجی است. پژوهشگران نشانه‌گذاری رابط برنامه‌نویسی کاربردی وب را با استفاده از نوع «عمل» در فرانمای تولید داده‌های ساختارمند با فرمت جی‌سان‌ال‌دی، پیشنهاد کردند.

1. Lundgren & Simpson

2. Wallis, Isaac, Charles, & Manguinhas

3. Europeana

4. Simsek, Karle, Holzkecht & Fensel

مرور پژوهش‌های انجام شده نشان می‌دهد، پژوهش‌های اندکی در زمینه شناسایی و استخراج انواع و صفات ویژه موجودیت‌های داده‌ای بافت ایرانی - اسلامی انجام شده است که به‌طور کامل بیانگر انواع موجودیت‌های داده‌ای بافت ایرانی - اسلامی و صفات ویژه آن‌ها، به‌ویژه برای سازماندهی و بازنمون آن‌ها در محیط شبکه‌ای باشد. این امر از آنجا حائز اهمیت است که می‌تواند در امر سازماندهی و مدیریت موجودیت‌های داده‌ای بافت ایرانی - اسلامی در محیط وب با استفاده از استانداردهای مختلف سودمند باشد؛ بنابراین خلأ پژوهشی در این زمینه موضوعی مشاهده می‌شود.

روش پژوهش

این پژوهش از لحاظ ماهیت و هدف، از نوع توسعه‌ای - کاربردی است؛ زیرا در پی تعیین و شناسایی انواع موجودیت‌های داده‌ای ویژه و صفات آن‌ها در بافت اطلاعاتی ایرانی - اسلامی از دیدگاه سازماندهی اطلاعات و دانش است. این پژوهش به‌شیوه تحلیل محتوای و با رویکرد کیفی انجام شد. تحلیل محتوا روش مطالعه و تحلیل ارتباطها به شیوه نظام‌دار و کمی برای اندازه‌گیری متغیرهاست. در پژوهش حاضر واحد ثبت، موجودیت‌های داده‌ای در بافت اطلاعاتی ایرانی - اسلامی و همچنین صفات ویژه آن‌ها بودند. واحد معنا نیز، عناصر (صفات) پیشینه‌های فراداده‌ای در نظر گرفته شد. در راستای رسیدن به هدف پژوهش، ابتدا با استفاده از روش اسنادی^۱ و با سرشماری، پیشینه‌های فراداده‌ای موجودیت‌های داده‌ای ایرانی - اسلامی در فهرست کتابخانه ملی ایران، کتابخانه آستان قدس رضوی، کتابخانه مرکز فرهنگ و معارف قرآن، کتابخانه دفتر تبلیغات اسلامی و مقالات سه پایگاه اطلاعاتی ویکی‌فقه^۲، ویکی‌شیعه^۳ و ویکی‌اهل بیت^۴ برای هر یک از انواع مورد بررسی قرار گرفت و صفات ویژه انواع از موجودیت‌های داده‌ای استخراج گردید. کتابخانه ملی ایران به‌عنوان مرکز گردآوری موجودیت‌های داده‌ای، دسترسی به پیشینه‌های فراداده‌ای مربوط به موجودیت‌های داده‌ای بافت ایرانی - اسلامی را فراهم می‌کند که این فهرست تقریباً تمامی پیشینه‌های فراداده‌ای در ایران را در برمی‌گیرد و مرجعی برای سایر کتابخانه‌ها و مراکز اطلاعاتی است؛ بنابراین، برای بررسی انواع و صفات ویژه موجودیت‌های داده‌ای ایرانی - اسلامی، پیشینه‌های فراداده‌ای مربوط به این انواع در فهرست کتابخانه ملی ایران در نظر گرفته شد. با هدف جامعیت پژوهش و بدین منظور که در طی مراحل پژوهش با کمبود موجودیت‌های داده‌ای ایرانی - اسلامی دارای صفات بومی خاص روبرو نشویم، از موجودیت‌های سایر کتابخانه‌ها، شامل کتابخانه آستان قدس رضوی، کتابخانه مرکز فرهنگ و معارف قرآن و کتابخانه دفتر تبلیغات اسلامی و مقالات سه پایگاه

1. Documentary

2. <https://wikifeqh.ir/>

3. <https://fa.wikishia.net/>

4. <https://wiki.ahlolbait.com/>

اطلاعاتی و یکی فقه و دیگری شیعه و یکی اهل بیت استفاده گردید. بررسی پیشینه‌های کتابشناختی تا رسیدن به اشباع ادامه پیدا کرد. سپس با مصاحبه با ۵ تن از متخصصان حوزه موجودیت‌های داده‌ای ایرانی - اسلامی و سازماندهی اطلاعات با کمک چک‌لیست، انواع موجودیت‌های داده‌ای ویژه در حوزه ایرانی - اسلامی مورد شناسایی دقیق‌تر قرار گرفتند. چک‌لیست به تفکیک برای هر کدام از انواع و صفات ویژه موجودیت‌های داده‌ای طراحی شد. بخشی نیز برای ذکر صفات پیشنهادی در نظر گرفته شد. مراحل گردآوری داده‌ها در ادامه ارائه می‌گردد.

- شناسایی انواع موجودیت‌های داده‌ای ایرانی - اسلامی با مرور متون
 - استخراج صفات انواع موجودیت‌های داده‌ای ایرانی - اسلامی با استفاده از روش اسنادی (متون و پیشینه‌های کتابشناختی)
 - تکمیل و اعتبارسنجی صفات استخراج شده با استفاده از روش مصاحبه
- در مرحله نخست انواع موجودیت‌های داده‌ای و صفات ویژه آن‌ها در حوزه ایرانی - اسلامی از دیدگاه سازماندهی اطلاعات و دانش بر اساس دو روش به ترتیب، اسنادی (کتابخانه‌ای) و مصاحبه شناسایی شدند. این گروه شامل ۸ نوع موجودیت داده‌ای با صفات ویژه بود که در مرحله بعد، انواع و صفات گردآوری شده برای هر یک از این موجودیت‌های داده‌ای با استفاده از روش مصاحبه، با ۵ نفر از متخصصان در حوزه انتشارات ایرانی - اسلامی و سازماندهی اطلاعات و شاغل در کتابخانه ملی و کتابخانه آستان قدس، کتابخانه آیت‌الله بروجردی، کتابخانه دفتر تبلیغات اسلامی انجام شد. سؤالات مصاحبه به تفکیک برای هر کدام از انواع موجودیت‌های داده‌ای و شامل صفات اصلی و فرعی بود. در فرایند مصاحبه، بخشی نیز برای ذکر صفاتی که در سؤالات مصاحبه به آن‌ها اشاره نشده بود در نظر گرفته شد. پس از دریافت نتایج این مرحله، تناسب صفات از دیدگاه سازماندهی اطلاعات و دانش تحلیل شد.

یافته‌های پژوهش

در راستای تحقق هدف پژوهش، ضمن بررسی‌های صورت گرفته با استفاده از روش اسنادی، تعداد ۸ نوع ویژه موجودیت در حوزه ایرانی - اسلامی شناسایی شد. در مرحله بعد صفات ویژه برای این انواع شناسایی و استخراج شد. در پژوهش حاضر برای شناسایی صفات مورد نیاز موجودیت‌های داده‌ای ایرانی - اسلامی، متون موجود که به معرفی این موجودیت‌های داده‌ای پرداخته‌اند (به‌ویژه مقالات موجود در دو پایگاه اطلاعاتی و یکی فقه و یکی شیعه) و همچنین پیشینه‌های فراداده‌ای مراکز مختلف (کتابخانه ملی، کتابخانه آستان قدس، کتابخانه آیت‌الله بروجردی، کتابخانه دفتر تبلیغات اسلامی) بررسی شد و سپس با انجام مصاحبه با متخصصان، این انواع و صفات از دیدگاه سازماندهی اطلاعات و دانش به‌طور دقیق مورد شناسایی قرار گرفتند که در ادامه انواع موجودیت‌های داده‌ای ایرانی - اسلامی و صفات ویژه آن‌ها ارائه شده است. موجودیت‌های داده‌ای خاص شناسایی شده در جدول (۱) ارائه شد، در ادامه به بررسی صفات ویژه آن انواع پرداخته شد.

جدول ۱. انواع ویژه موجودیت‌های داده‌ای ایرانی - اسلامی

ردیف	انواع
۱	مستدرک / ذیل / تکلمه / الحاقات
۲	تقریر / امالی / تحریر
۳	شرح / توضیح / تفسیر / تبیین
۴	اجازه
۵	سماعات
۶	حاشیه‌ها / تعلیقات
۷	جنگ / سفینه / کشکول / بیاض / مرقع / خرقة
۸	تذکره / زندگینامه / سرگذشتنامه / بیوگرافی / تراجم

انواع ویژه موجودیت‌های داده‌ای اشاره شده در جدول (۱)، گاهی در بافت ایرانی و گاهی در بافت اسلامی مشاهده می‌شوند که در هر بخش به ایرانی یا اسلامی بودن آن‌ها اشاره شده است. با مطالعه موجودیت‌های داده‌ای که در بالا به آن‌ها اشاره شد، مشخص شد که هر یک از انواع موجودیت‌های داده‌ای دارای صفات اصلی خاصی هستند که این صفات، صفات فرعی را دربر می‌گیرند. برخی از صفات اصلی دارای صفات فرعی نیستند و برخی از صفات دارای صفات فرعی هستند. به‌طور کلی صفات موجودیت‌های داده‌ای ایرانی - اسلامی در دو سطح صفات اصلی و فرعی ارائه شدند. صفات اصلی، یا ویژه، صفاتی هستند که برای توصیف هر نوع از موجودیت‌های بافت ایرانی - اسلامی به‌طور خاص به کار می‌روند و صفات فرعی که در سطح دوم صفات موجودیت‌ها می‌آیند برای توصیف صفات اصلی به کار می‌روند. معیار انتخاب این صفات این بود که صفات مذکور در واقع صفات متمایزکننده موجودیت از سایر موجودیت‌ها بودند که به‌طور معمول در توصیف منابع به کار نمی‌روند. در ادامه هر یک از صفات اصلی و فرعی موجودیت‌های داده‌ای اطلاعاتی بافت اطلاعاتی ایرانی - اسلامی آمده است.

۱. مستدرک / ذیل / تکلمه / الحاقات

مستدرکات، برای تکمیل کتاب دیگر و جبران کاستی‌های آن نوشته می‌شوند. در برخی موجودیت‌های داده‌ای نیز معانی جبران‌شده، تدارک مافات، ذیلی بر کتاب، مقاله یا رساله با شرح برخی نکات را برای آن در نظر گرفته است. تکلمه و ذیل نیز هم‌معنای مستدرک به کار می‌روند. مستدرکات ممکن است به قلم خود پدیدآورنده یا شخص دیگری نوشته شود (مستدرک‌نویسی در یکی‌شعیه، ۱۳۹۸). این نوع از موجودیت داده‌ای اغلب در موجودیت‌های داده‌ای اسلامی وجود دارد و کمتر موجودیت‌های داده‌ای ایرانی به آن پرداخته شده است. یکی از مشهورترین مستدرکات، «مستدرک نهج‌البلاغه» است.

جدول ۲. صفات مستدرکات

ردیف	صفات اصلی	صفت فرعی
۱	نوع مستدرک براساس موضوع	-
۲	نوع مستدرک براساس پدیدآور	-
۳	نوع مستدرک براساس مکان تألیف	-
۴	شیوه نگارش	-
۵	ساختار	-
۶	بخش از دست‌رفته	-

همان‌طور که در جدول (۲) آمده است در مستدرکات شش صفت اصلی مورد توجه قرار می‌گیرند. نوع مستدرک: مستدرکات را می‌توان از سه نظر دسته‌بندی کرد. از نظر «موضوع» شامل فهمی، حدیثی و رجالی هستند. از نظر «پدیدآورنده»، شامل خودنگار و غیرنگار هستند و از نظر مکان تألیف، ضمیمه‌ای (پایان اثر)، تعلیقی (پاورقی - حاشیه)، و مستقل هستند (راد، ۱۳۸۷).

«نوع مستدرک» صفت ویژه‌ای نیست، اما صفات فرعی مربوط به مستدرک، شامل «موضوع»، و «پدیدآورنده» صفات خاص مربوط به مستدرک هستند.

شیوه نگارش: شیوه نگارش مستدرکات عموماً به روش تلفیق یا تقطیع انجام می‌گیرد.

ساختار: پدیدآورنده مستدرک (که می‌تواند خود نویسنده موجودیت داده‌ای یا فردی باشد که موجودیت داده‌ای ویژه را تکمیل می‌کند) موجودیت داده‌ای را یا مطابق با خود موجودیت داده‌ای یا متفاوت از آن تنظیم می‌کند.

مکان تألیف: مستدرکات از نظر مکان تألیف، ضمیمه‌ای (پایان اثر)، تعلیقی (پاورقی - حاشیه)، و مستقل هستند.

۲. تقریر / امالی / تحریر

تقریرات، عنوان موجودیت‌های داده‌ای هستند که پدیدآورندگان آن‌ها به مبانی، دلایل و توضیحات استاد خود در طی ارائه درس پرداخته‌اند، یعنی استاد مطلبی را بیان و تقریر کرده و شخص دیگری آن را نوشته است.

امالی نیز نوعی تقریر محسوب می‌شود با این تفاوت که در امالی استاد مطالب را از روی نوشته و یا از حافظه خود برای شاگردان حاضر در مجلس، ارائه می‌دهد و آن‌ها مطالب او را بدون کم‌وکاست یادداشت می‌کنند (آقابزرگ تهرانی، ۱۴۰۳)؛ اما در تقریرنویسی، شاگردان در هنگام پیاده‌سازی می‌توانند در مطالب استاد دخل و تصرف کنند (ربانی، ۱۳۹۸). با اینکه این نوع، در موجودیت‌های داده‌ای اسلامی رواج بیشتری دارد اما در میان موجودیت‌های داده‌ای ایرانی نیز نمونه‌هایی از تقریر وجود دارد. «فیه‌ما‌فیه» اثری ایرانی است که به‌نوعی تقریر محسوب می‌شود زیرا این اثر توسط شاگردان مولانا نوشته و گردآوری

شده است. شیوه گردآوری این اثر در قالب امالی است، به این ترتیب که شاگردان گفته‌های شفاهی استاد را تقریر و سپس در اثری گردآوری کرده‌اند.

جدول ۳. صفات «تقریر»

ردیف	صفات ویژه یا اصلی	صفت فرعی
۱	نوع تقریر	-

نوع تقریر: وقتی تقریر به صورت کتبی انجام می‌شود، معمولاً به شیوه‌های مختلفی انجام می‌گیرد. این انواع شامل تقریر در محفل درس؛ پس از درس؛ پیش از درس؛ شرح درس؛ هم اصل و هم شرح هستند که به عنوان ارزش‌های یک صفت ویژه تقریرات شناخته می‌شوند.

۳. شرح / توضیح / تفسیر / تبیین

شرح به معنای توضیح فضای حاکم بر شعر یا نثر است. این واژگان لزوماً به یک معنا نیستند زیرا گاهی یک موضوع توضیح داده می‌شود که این همان شرح است؛ اما گاهی بررسی واژگان (تبیین) صورت می‌گیرد.

جدول ۴. صفات «شرح»

ردیف	صفات اصلی	صفت فرعی
۱	ساختار	-
۲	نوع موجودیت‌های داده‌ای	-

ساختار: در شرح‌هایی که بر روی برخی موجودیت‌های داده‌ای مانند نهج‌البلاغه نوشته شده است، تعداد جزءها اهمیت زیادی دارد؛ بنابراین در صفت ویژه یا اصلی ساختار، تعداد جزءهای این موجودیت داده‌ای گنجانده می‌شود.

نوع: در نوشتن شرح بر موجودیت‌های داده‌ای ایرانی - اسلامی، توجه به موجودیت‌های داده‌ای و نوع آن‌ها اهمیت دارد. به عنوان نمونه، در مورد شرح‌هایی که بر نهج‌البلاغه نوشته شده‌اند، توجه خاص به موجودیت‌های داده‌ای شیعه و سنی مهم هستند، در مورد شاهنامه و مثنوی معنوی نیز استفاده از موجودیت‌های داده‌ای موثق اهمیت زیادی دارد؛ بنابراین موجودیت‌های داده‌ای مورد استفاده در شرح‌ها می‌تواند به عنوان صفت اصلی برای این نوع موجودیت‌های داده‌ای در نظر گرفته شود.

۴. اجازه

اجازه در واقع در حوزه علوم حدیث مطرح است، و بدین معنی است که مرجع یا عالم برجسته‌ای اجازه روایت به شخصی داده است تا بتواند در حوزه حدیث نظر دهد، و راوی یا نقل‌کننده حدیث بوده، و در واقع رضایت خود را اظهار می‌دارد. اجازه اصطلاحی در علوم حدیث بر گونه‌ای از روش‌های فراگیری

و انتقال حدیث دلالت دارد. در اصطلاح محدثان، اجازه در کنار سماع، عرض و قرائت، یکی از روش‌های دریافت حدیث شمرده شده است و با رخصت شفاهی یا کتبی شیخ به راوی برای روایت احادیث مضبوط در متن یا متونی که در ثبت دارد، تحقق می‌پذیرد (ویکی فقه، ۱۳۹۷). اجازه اغلب در علم حدیث کاربرد دارد و در میان موجودیت‌های داده‌ای ایرانی موردی وجود ندارد.

جدول ۵. صفات «اجازه»

ردیف	صفات اصلی	صفت فرعی
۱	انواع اجازه	-
۲	مراتب اجازه	-

انواع اجازه: اجازه‌ها عموماً در دو نوع متوسط / مبسوط ارائه می‌شوند.

مراتب اجازه: اجازه دارای مراتبی است؛ زیرا گاهی به شکل صریح، گاهی غیرصریح، گاهی برای فرد معینی، گاهی عام، گاهی اجازه برای کتاب خاصی و گاهی برای همه کتاب‌های استاد یا مرجع است. این مراتب شامل این موارد است: ۱. اجازه برای فرد معین در کتاب معین؛ ۲. اجازه برای افراد معین در کتاب معین؛ ۳. اجازه برای فرد معین در کتاب‌های متعدد؛ ۴. اجازه برای افراد غیر معین در کتاب معین؛ ۵. اجازه برای شخص مجهول در کتاب معین (ویکی فقه، ۱۳۹۷).

۵. سماعات

سماعات یا شنیده‌ها، در حوزه حدیث مطرح است و محتوای آن سماع حدیث یا شنیده‌های حدیث است. در واقع سماع حدیثی است که از شخصی شنیده شده که محل وثوق است. سماعات زیرمجموعه علم رجال است. سماعات مشابه تقریر است، اما تفاوت‌های ظریفی هم با آن دارد. راوی حدیث در سماعات، خودش حدیث را از افراد صاحب وثوق شنیده است (ویکی فقه، ۱۳۹۷).

جدول ۶. صفات سماعات

ردیف	صفات اصلی	صفت فرعی
۱	مراتب سماع	-

مراتب سماع: سماع حدیث دارای مراتبی به شرح زیر است: ۱. سماع خصوصی شاگرد از استاد به شکلی که استاد از کتاب، یا از حفظ می‌خواند؛ ۲. سماع شاگرد از استاد در جمع دیگر شاگردان به شکلی که استاد از کتاب، یا از حفظ می‌خواند؛ ۳. سماع راوی از شیخ‌الحدیث به شکلی که استاد برای دیگران می‌خواند و او هم حاضر بوده است، اعم از آنکه استاد از متن کتاب می‌خوانده، یا از حفظ (ویکی فقه، ۱۳۹۷).

۶. حاشیه‌ها/ تعلیقات

حاشیه و تعلیق به‌طور عام هم‌معنا در نظر در گرفته می‌شوند اما تفاوت اندکی با هم دارند. حاشیه می‌تواند نظر شخص را نداشته باشد اما تعلیق حتماً با نظر شخص همراه است. در واقع تعلیق همان حاشیه است اما حاشیه‌ای که شرح محسوب می‌شود و نظرات خود شخص هم در آن ارائه شده است. پس حاشیه یا شرح است یا تعلیق. گاهی از اصطلاحاتی مانند «ایضا» هم استفاده می‌شود. مانند ایضا حاشیه بر حاشیه دوانی که در واقع حاشیه‌ای بر حاشیه دیگر است. پس «ایضا» نوعی حاشیه است که بر حاشیه‌های قبلی نوشته شده است. (ویکی فقه، ۱۳۹۷).

جدول ۷. صفات حاشیه

ردیف	صفات اصلی	صفت فرعی
۱	شیوه نگارش	-
۲	اعتبار کتاب	-

شیوه نگارش: حاشیه‌ها به شیوه‌های مختلفی نوشته می‌شوند، از جمله فقه استدلالی یکی از این شیوه‌ها است. شیوه آغاز و انجام کتاب در این صفت تعیین می‌شود.

اعتبار کتاب: اعتبار حاشیه‌ها در زمینه موردنظر در این بخش تعیین می‌شود.

۷. جنگ / سفینه / کشکول / بیاض / مرقع / خرّقه

جنگ در اصطلاح مجموعه‌ای از مطالب، به‌ویژه اشعاری است که با سلیقه و همت یک یا چند نفر گردآوری شده باشد (ستوده، ۱۳۷۳، ص ۹۹). علاوه بر جنگ بر چنین مجموعه‌هایی نام‌های دیگری چون بیاض، کشکول، مرقع، خرّقه، نیز گفته‌اند. البته بیاض دفتری را گویند که از طول باز شود (ستوده، ۱۳۷۳، ص ۱۴۸). مرقع جنگ آراسته به تصویر و تذهیب است و بیاض اشعار چلیپا و کج و جدول‌کشی شده محسوب می‌شود. جنگ‌ها در موجودیت‌های داده‌ای ایرانی همچون «شاهنامه» با صفت مجموعه بودن آن‌ها ارائه می‌شود.

جدول ۸. صفات جنگ

ردیف	صفات اصلی	صفت فرعی
۱	انواع جنگ	-

انواع جنگ: مرقع و بیاض را می‌توان انواع جنگ دانست که دارای صفات ویژه‌ای هستند.

۸. تذکره / زندگینامه / سرگذشتنامه / بیوگرافی / تراجم

تذکره همان سرگذشتنامه است و در واقع نوع ویژه از موجودیت داده‌ای محسوب می‌شود. واژه تراجم نیز همان بیوگرافی است که با عنوان تذکره آمده اما در حوزه علم حدیث است و خود نوع

جداگانه‌ای نیست. (کمالی فرد، ۱۴۰۰). نوع تذکره هم در موجودیت‌های داده‌ای ایرانی و هم اسلامی وجود دارد. «تذکره شعرای فارسی» نمونه‌ای از آن است.

جدول ۹. صفات تذکره

ردیف	صفات اصلی	صفت فرعی
۱	نوع تذکره	-
۲	تعداد مدخل‌ها	-
۳	ترتیب کتاب/ روش تنظیم	-

نوع تذکره: تذکره در انواع مختلف ارائه می‌شود و شامل تذکره عمومی / تذکره ویژه/تذکره محلی / تذکره موضوعی و تذکره طبقاتی است. در تذکره عمومی، شرح‌حال بزرگان پیش از روزگار پدیدآورنده می‌آید. در تذکره ویژه، شرح‌حال بخشی از بزرگان ارائه می‌شود که می‌تواند به شکل محلی، موضوعی یا طبقاتی ارائه شود (مدخل تذکره در ویکی‌پدیای فارسی، ۲۰۲۱).

ترتیب کتاب/ روش تنظیم: از آنجا که تذکره‌ها به شرح احوال عده‌ای از بزرگان می‌پردازند، شیوه ارائه و تنظیم آن‌ها می‌تواند الفبایی یا موضوعی باشد. (کمالی فرد، ۱۴۰۰).

تعداد مدخل‌ها: همان‌طور که پیش از این اشاره شد، تذکره‌ها، شرحی بر احوال تعدادی از بزرگان است؛ بنابراین، تعداد مدخل‌ها در این نوع موجودیت‌های داده‌ای اهمیت پیدا می‌کند (کمالی فرد، ۱۴۰۰).

بحث و نتیجه

موجودیت‌های داده‌ای ایرانی - اسلامی به دلیل انواع و صفات ویژه‌ای که دارند، از سایر متون و موجودیت‌های داده‌ای متمایز می‌باشند که این تمایز به دلیل ویژگی‌های خاص فرهنگی، اجتماعی، اعتقادی و مانند آن در بافتی است که این موجودیت‌های داده‌ای در آن شکل گرفته‌اند. اغلب استانداردها و قواعد و فرآیندهای موجود برای بافت‌هایی غیر از بافت ایرانی - اسلامی ارائه شده‌اند. متون ایرانی - اسلامی با وجود پیشینه طولانی و محتوای غنی، نیز وجود انواع متمایز در استانداردهای حوزه سازماندهی اطلاعات و دانش کمتر مورد توجه قرار گرفته‌اند؛ بنابراین در پژوهش حاضر، انواع موجودیت‌های داده‌ای ویژه و صفات این انواع در بافت ایرانی - اسلامی شناسایی شد تا بتوان در آینده با استفاده از غنی‌سازی استانداردها، این موجودیت‌های داده‌ای را به شکل بهینه بازنمایی و توصیف نمود.

یافته‌های این پژوهش نشان داد هشت نوع از انواع موجودیت‌های داده‌ای ایرانی - اسلامی دارای انواع بومی و گاهی منحصر به فرد هستند، و صفات ویژه‌ای دارند که می‌توان آن‌ها را برای توصیف متناسب با بافت از دیدگاه سازماندهی اطلاعات و دانش در نظر گرفت. به عنوان مثال، مستدرکات که نوعی از

موجودیت‌های داده‌ای خاص بافت ایرانی - اسلامی هستند و مکملی بر موجودیت‌های داده‌ای دیگر محسوب می‌شوند، خود دارای صفاتی چون «شیوه نگارش» یا «بخش از دست رفته» هستند، و باید برای توصیف و پردازش آن‌ها در استانداردها و نظام‌های سازماندهی دانش مدنظر قرار گیرند.

تحلیل انواع و صفات موجودیت‌های داده‌ای ایرانی - اسلامی نشان داد که این موجودیت‌های داده‌ای دارای انواعی و صفاتی ویژه هستند. اقبال به انواع و صفات ویژه آن‌ها باعث می‌شود موجودیت‌های داده‌ای ایرانی - اسلامی به شکل کامل‌تر و کاربردی‌تری توصیف شوند. گرچه برخی از این موجودیت‌های داده‌ای، همچون تذکره‌ها را می‌توان تا حد زیادی مشابه موجودیت‌های داده‌ای همچون زندگینامه‌ها، فرهنگ‌ها و دایره‌المعارف‌ها دانست. با این وجود، خود این تذکره‌ها به دلیل نوع خاص نگارش، اغلب صفات ویژه‌ای همچون «ترتیب ارائه»، «تعداد مدخل‌ها» و «انواع ویژه» را دربرمی‌گیرند که آن‌ها را از موجودیت‌های داده‌ای دیگر بافت‌های اطلاعاتی متمایز می‌سازد.

در پژوهش‌هایی که پیش از این بر روی صفات اشیای محتوایی بافت ایرانی - اسلامی انجام شده بود، اغلب به ناکافی بودن استانداردها و نحوه توصیف و سازماندهی این اشیای محتوایی اشاره داشته‌اند. از جمله پژوهش فردحسینی (۱۳۹۸) که لزوم انجام پژوهش جاری را بیش‌ازپیش مشخص کرد.

در این پژوهش همانند پژوهش طاهری (۱۳۹۳)، که تنها پژوهش مشابه از لحاظ توجه به بافت بومی به این پژوهش است، برخی از صفات بومی موجودیت‌های داده‌ای بافت اطلاعاتی ایرانی - اسلامی شناسایی شد. با این تفاوت که در پژوهش وی صفات کلی بافت اسلامی چون تنوع این موجودیت‌های داده‌ای، گستردگی و تنوع روابط میان آن‌ها، وجود برخی موجودیت‌های پایه در خانواده‌های کتابشناختی (مدل منظومه‌ای)، آمیختگی با فرهنگ ایران، محور بودن خود موجودیت داده‌ای به جای پدیدآورنده، وابستگی به مسائل اعتقادی و مذهبی، و تعدد دیدگاه‌ها و رویکردهای طبقه‌بندی شناسایی شده است، اما در پژوهش حاضر، به صورت خاص و جزئی، انواع و صفات انواع موجودیت‌های داده‌ای ایرانی - اسلامی که به توصیف و سازماندهی آن‌ها از دیدگاه سازماندهی اطلاعات و دانش کمک می‌کند، شناسایی و ارائه شده است.

انواع و صفات موجودیت‌های داده‌ای ایرانی - اسلامی شناسایی شده در پژوهش حاضر، می‌تواند برای ایجاد پروفایل فراداده‌ای برای توصیف و سازماندهی موجودیت‌های داده‌ای ایرانی - اسلامی از دیدگاه سازماندهی اطلاعات و دانش بر اساس انواع استانداردهای حوزه سازماندهی دانش (فراداده‌ای، محتوایی و جز آن) استفاده شود. از آنجا که استفاده از این انواع و صفات موجب بهبود کاربردپذیری توصیف آن‌ها، و به پیروی از آن افزایش دسترس‌پذیری به موجودیت‌های داده‌ای می‌شود، می‌توان از آن‌ها در استانداردهای مختلف یا در نظام‌های سازماندهی دانش بهره برد.

References

- آراسته، منوچهر، فتاحی، رحمت‌الله و آزاد، اسدالله (۱۳۹۰). پژوهشی پیرامون الگوی مناسب برای ذخیره و بازیابی اطلاعات کتابشناختی و نسخه‌شناسی کتاب‌های چاپ سنگی. *کتابداری و اطلاع‌رسانی*، ۱۴(۲): ۱۹۳-۲۱۷.
- آقابزرگ تهرانی (۱۴۰۳ ق). *الذریعه*. ج ۲، ص ۳۰۵.
- اجازه (حدیث) (۱۳۹۷). ویکی فقه. بازیابی شده در ۱ شهریور ۱۴۰۰ از: <https://wikifeqh.ir/%D8%A9%D8%B1%D9%87%D8%A7%D8%B4%DB%8C%D9%87>
- باقری‌فر، سپیده، و موسوی چلک، افشین (۱۳۹۶). بررسی میزان سازگاری قواعد آر. دی. ای. با آثار وابسته فارسی (مطالعه موردی: شاهنامه). بازیابی شده در ۱ شهریور ۱۴۰۰ از: <https://civilica.com/doc/1168241>
- تذکره (۱۴۰۰). ویکی‌پدیای فارسی. بازیابی شده در ۵ شهریور ۱۴۰۰ از: <https://fa.wikipedia.org/wiki/%D8%AA%D8%B0%DA%A9%D8%B1%D9%87>
- حاشیه (۱۳۹۷). ویکی فقه. بازیابی شده در ۵ شهریور ۱۴۰۰ از: <https://wikifeqh.ir/%D8%AD%D8%A7%D8%B4%DB%8C%D9%87>
- راد، علی (۱۳۸۷). مستدرک‌نگاری، گونه‌شناسی نمونه‌های برتر مستدرکات حدیثی مشکوٰه، ش ۱۰۰. ربانی، محمدحسن (۱۳۹۸). *دانش تقریرنویسی*. تهران: امیرکبیر، ص ۱۳.
- رخشانی، مریم؛ نوکاریزی، محسن، و حاجی‌زین‌العابدینی، محسن (۱۳۹۲). توصیف منابع در مقایسه با قواعد فهرستنویسی انگلوماریکن». *فصلنامه مطالعات ملی اینترنتی در آر. دی. ای. کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۲۴(۴)، ۸۲-۹۹.
- ستوده، غلامرضا (۱۳۷۳). *مرجع‌شناسی و روش تحقیق در ادبیات*. تهران: سمت، چاپ سوم، ۱۳۷۳.
- فتحیان، اکرم. (۱۳۹۵). *طراحی الگوی هستان‌شناسی فراداده‌ای فهرست کتابخانه ملی ایران مبتنی بر روش داده‌های پیوندی*. رساله دکتری. علم اطلاعات و دانش‌شناسی. دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی.
- فردحسینی، مهسا. (۱۳۹۸). *بررسی تأثیر استانداردها و الگوهای مفهومی بافت کتابخانه‌ای بر بهبود کاربردپذیری خرده‌های غنی*. رساله دکترا. دانشکده علوم انسانی. دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات.
- فردحسینی، مهسا. (۱۳۹۰). *تبیین روابط کتابشناختی حاکم بر پیشینه‌های فهرستنویسی مبتنی بر مارک ایران با استفاده از الگوی ملزومات کارکردی پیشینه‌های کتابشناختی (اف. آر. بی. آر.)*. دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال.
- طاهری، سیدمهدی (۱۳۸۹). استاندارد «توصیف و دسترسی به منبع RDA» و بافت ایرانی و اسلامی. *کلیات کتاب ماه. اطلاعات و ارتباطات و دانش‌شناسی*. (۱)، ۵-۶.
- طاهری، سیدمهدی (۱۳۹۳). *کارگاه آموزشی خرده‌های غنی: ریزداده‌ها، ریزفرمت‌ها، و چهارچوب توصیف منبع (خصایص)*. برای موسسه خانه کتاب. تهران: بیست و هفتمین نمایشگاه بین‌المللی کتاب، سرای اهل قلم، ۱۲ اردیبهشت ۱۳۹۳.
- کمالی‌فرد، مژده (۱۴۰۰). تذکره. دایره‌المعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی. بازیابی شده در ۱ مهر ۱۴۰۰ از: <http://portal.nlai.ir/daka/Wiki%20Pages/%D8%AA%D8%B0%D9%83%D8%B1%D9%87.aspx>

محمدی استانی، مرتضی. (۱۳۹۸). طراحی طرحواره قالب داده‌های خرد نسخه‌های خطی ایرانی-اسلامی و واکنش موتورهای کاوش وب به پیشینه‌های مبتنی بر آنها. رساله دکترای دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی. دانشگاه اصفهان

مستدرک‌نویسی (۲۰۱۹). ویکی شیعه. بازیابی شده در ۱ شهریور ۱۴۰۰ از:

<https://wikishia.net/index.php?title=%D%A1%BA%AF%D8%AA%D8%D3%BA%D9%8D/https://wikishia.net/index.php?title=%D%49%21%93C&oldid=%2F%28DB3%2FBA%2F%28DB9%2F88%2F%D9%86%2F%28C%D2%2F%28AE9%2F%A>

Kärle E., Şimşek U., Akbar Z., Hepp M., Fensel D. (2017) Extending the Schema.org Vocabulary for More Expressive Accommodation Annotations. *Information and Communication Technologies in Tourism*. 31-41. DOI 10.1007/978-3-319-51168-9_3.

Lundgren, J., Simpson, B. (1999). Looking through users' eyes: What do graduate students need to know about internet resources via the library catalog?. *Journal of Internet Cataloging*, 1(4): 31-44. Retrieved 20 July 2021 from : http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1300/J141v01n04_03#preview

Şimşek U., Kärle E., Holzknicht O., Fensel D. (2018) Domain Specific Semantic Validation of Schema.org Annotations. In: Petrenko A., Voronkov A. (eds) Perspectives of System Informatics. PSI 2017. Lecture Notes in Computer Science, vol 10742. Springer, Cham.

Wallis, R., Isaac, A., Charles, V., and Manguinhas, H. (2017). Recommendations for the application of Schema.org to aggregated Cultural Heritage metadata to increase relevance and visibility to search engines: the case of Europeana. The *Code4Lib Journal*, 36. Retrieved 23 July 2021 from <http://journal.code4lib.org/articles/12330#appendix1>

